

ՈՍԿԱՆ ԵՐԵՒԱՆՑԻ

(Վէպ)

Առաջին Մամուլն Ի Նոր-Ջուղա

Մեյամազձոտ մի երգ էր տարած-
ւում Հայ անդրանիկ տպարանի ցածրիկ կա-
մարենքի տակ :

Միայնակ ու եօթն գմբեթներ ներկա-
յացնող այդ շինուածքը, որ ծաղկոցի շա-
քունակաւթիւնն էր, կառուցուել էր շրջա-
կայումս գտնուող Փառչիշ, Փաւրսեմ, Ներ-
քին Խոյիգան եւ մոյնսիկ հեռաւոր Ժարիա
գաւառում սփռուած Հայ մարշալն գիւղե-
րից եկող ուխտաւորների համար, որոնք Ե-
կեղեցիներ չունենալու պատճառով, ամէն
տարի, Յարութեան եւ Համբարձման տօնե-
րին Ամենափրկիչ էին դիմում Հայ մոռաց-
ւող խօսքը լսելու եւ վերջիշնչու հայրենի
երբեմնի շքեղ տօնակատարութիւնները :

Ահա, հէնց այդ երկարուկ, մէկը միւսին
կամարակալ, ամբողջ մուտքերով միացող
եօթն բաժանմունք ունեցող շէնքի խորքում,
երեք գմբեթի տակ էր տեղաւորուել Հայոց
սառչին տպարանը : Լոյսի եօթ սիւն, տեւա-
ցած երդիքներից շեղակի ընկնելով, լուսա-
ւորում էին այդ անդուռ ու անպատուհան
շինուածքը, որի մուայլ պատերից ու հողէ
յատակից ձմեռ ու ամառ փչում էր խոնա-
ւութեան հոտը :

Ամենավերջին բաժնում, գետնին փռո-
ւած ուշխարի մորթու վրայ ծայապատիկ
նստած էր վարպետ Մինասը եւ ձեռքի կըր
զայումով հացեփու կտորի վրայ փորագրում
էր «Հ» տառը : Դա մի գեղեցիկ քանդակ էր .
վարպետը նրան տուել էր արծուի տեսք ու
արծուային խոյանք, եւ այժմ, կարճ մօ-
րուքը մխրճած կրծքին, նա ամենայն զգու-
շութեամբ զայումի սուր ծայրը սահեցնում
էր արծուափետուրների վրայով, եւ բըր-
տինքի մանրիկ կաթիլները ծածկել էին նրա
ծերունակի մակաւոր : Երբեմն, գլուխը ետ
զցնելով, նա, կկոցած, ուշադիր աչքերով

նայում էր փորագրուածին, յետոյ դէպի
կացարանի խորքն ու մեղմ առում :

— Զգոյշ կտրիր, Ոսկան, չծռնես :

— Ուղի՛ղ է, վարպետ, ուղի՛ղ, մի՛ վա-
խենայ, — գրնգուն ձայնով արձագանգում
էր իսկայն Ոսկանը, որ հացեփուց բառա-
կիւնի ձողեր էր սղոցում տառերի համար :

— Ի՞նչ լաւն է, վարպետ, — նկարչի
ուսի վրայից փորագրուող տառին մայելով
այս անգամ շշմեցաց Ոսկանը, — արծի՛ւ է :

— Արծիւ է :

— Իսկ ինչո՞ւ արծիւ :

Նկարիչը ժպտաց :

— «Հ»-ն Հայաստանն է, Ոսկան, Հայու-
թիւնը. արծիւը Հայոց գիմնաշանն է, ճա-
ղաշը այդ լաւ պիտի իմանայ : Արծիւը չի
մոռանայ իր լեռինքը, այնպէս էլ Հայ պան-
դուխտը անպատասց մէջ չի մոռանայ իր
լեռինքը : Մենք այդ սուրբ հուրը ամսաբ
պիտի պահենք պանդուխտ Հայաց մէջ :
Գործն իր իմաստով է գործ :

— Մենք սուրբ յոյս ունենք, վարպետ,
եւ հէնց այդ յոյսն է որ բնդ փորագրել է
տալիս : Եւ ինչեմն լաւ է ասել Միւսն Ա-
պարանքին, որ յոյս ունենք, գարնան արե-
ւոյ շերտութիւնը կը վաճէ մշուշն ու խա-
ւարը եւ այն ժամ :

Քաղցրիկ հնչէ ձայն տատարելուն,
Մարդիկ միմիանց տան ամառի՛ք,
Ասե՛ն՝ եկաւ մեզ ձոր գարուն,
Զէ պարտ կտրել գրել յաւայն... :

— Այո, չէ պարտ կտրել գրել յաւայն, —
պայծառանալով կրկնեց վարպետ Մինա-
սը, — երանի ամէն ոք բնդ պէս մտածի, Ոս-
կան :

Կից բաժանմունքում մօրից վերահասեց
տպագրիչ, կամ կեսարացու կողմից «գլա-
նազ» անուանուած Թորոսի մշտնադատ
երգը : Այն գրել էր Միւսն Ջուղայեցին

հէնց նայն այն երջանիկ օրումս գիշերը, երբ հիւսն թռուիկն ու ոսկերիչ Յովնա-թանը երկար մտորումներից յետոյ հնարել էին Հայոց անդրանիկ մամուլը.

Հգնես անդադար, սիրելիս մամուլ,
Տարածեա քո լոյս, չի մնա ամուլ...

— Օրինեա՛լ է Աստուած, — արձագանգեցին թոքոսին կից բաժանումսներում մի քանի ժողովրդ.

Յոյս ճառագայթեա ի սէր նեղեցոյ,
Ի ուր ճշմարտի, ի սէր Հայ գրոց...

Մամուլը բաժնում «գլանում էր» տպագրիչ թորոսը: Դա նախալեզուի կացարանն էր, «տառից բաժնին» կից, ուր աշխատում էին Ոսկանն ու վարպետ Միմանը: Կոնդանումն ուսերն ունեցող եռտնուս վրայ ամրացրած քառակուսի մի տուփ էր թռուիկի եւ ոսկերիչ Յովնաթանի հնարած մամուլը: Տուփը, որ լուսանցքներ թողնելու համար կարող էր բաժանուել չորս կամ երկնակի հասարար մասերի, ուներ տառերի բարձրալեզուից քիչ ցածր արտաքին ամշարած շրջանակ, որի վրայ բացուած ծակերից փայտեայ պտուտակներով ամրացում էր շարուածքը՝ առնուած լինելով մերձին չորս շարժական փայտերի միջեւ: Տուփի երկու հակադիր կողմերից, շարժական լեռնակների վրայ կախուած էին դաստակներ ունեցող երկու գլան: Դրանցից մէկը կիսով չափ ընկզմունքով սեւ, թանձր ներկով լրջ-

բաժ կիսագլանաձեւ ամանի մէջ, դաստակների միջոցով պտուտակելով, ներքն իր վրայ առած իս ու առաջ էր անում շարուածքի վրայ, իսկ փափուկ մահուդով փաթաթւած միւս գլանը անցնում էր շարուածքի վրայ փռուող թղթի վրայով:

Դրանքների հետ գործ ուներ մրադարկ թորոսը, որին դէմ առ դէմ, մամուլի հակադիր կողմում կանգնած էր ծաղկացի աւագ սաներից մէկը՝ ծաղկատար դէմքով, արաբիք ու նիհարակազմ Մառուկը: Տասնեօթամեայ այդ պատանին ամենայն զգուշութեամբ, իր նիհար մտններով շարուածքի վրայ էր փռում կապտաւուն, անհարթ, մազմազակներով եւ փայտի չլուծւած կտորտանքներով լի ինքնահնար թուղթը: Իսկ թուղթը եփում, գլանում ու լրջկում էր կից բաժնում, ու չորանալու համար կախ տուում էին չոր տանող հինգ ուստարկ կացարաններում եւ կամ ուղղակի հողի յատակի վրայ: Քրտնքի մէջ կորած կաթսայապանը՝ վանքի հովիւ Համբիկը, մերթ փայտ էր աւելացնում պղնձեայ հրեկայական կաթսայի տակ բորբոքուող խալուիկն, մերթ ամրաջ ուժով, հսկայական շերտով հարում մածուցիկ, եռացող թղթախմբը: Յետոյ այն կիսասառն վիճակում գնդիկների վերածուելով գլանում էր մարմարեայ սպերի վրայ, ապա վերջին ամօգած յղկում ոսկորէ հերիւմներով ու կախ տուում օղանցքների եւ մուտքի միջեւ սուլող քառու հոսանքի տակ:

Հանդիպում Եղբայրներու

Բուրք ոռնում էր դրսում: Բուխարուց, որտեղ բոցկլում էին վերջին ամսակաթերը, մերթ ընդ մերթ ներս մտնուող ծխի բուլանքը աւելի էին թամբաբաժում սեմնակի կիսախաւարը:

Մահակալի եղբին, գլուխը ձեռքերի մէջ, Ոսկանը տարուել էր խոհերով: Ամրադերտում հասնելու համար ճա երկու ճանապարհ ուներ. մէկը ծովով, որ կրկնակի ժամանակ պիտի խլէր նրանից, միւսը ցամաքով՝ որ ընդամենը մէկ ամսուայ ճանապարհ էր: Ծովով նա պիտի անցնէր ապահանգ ափերով. ըստ ընդունումն ու-

ղեցծի՝ ճա պիտի կանգ առնէր Ալկաթաշում, Մալիկայում, Կալիսում, եւ ապա Թեւիկայից մինչեւ Ամսոյերտում պիտի կտրէր մօտ քսաներկու օրուայ ճանապարհ: Միճոյհո ցամաքով՝ նա միայն կանգ պիտի առնէր գլուխակաճ վանապահ Լիմարոց քաղաքում, որտեղից Ամսոյերտում ընդամենը եօթ օրուայ ցործ էր:

Սակայն նրան տանում էր մի այլ հոգ եւս: Դա ամենաթոք եւ հիւանդ Հայի վիճակն էր, որ մակառարի բերանով դարձել էր նրա մտաւանդութեան առարկան: Ինչպէ՞ս եւ ի՞նչ խղճով թողնել նրան այսպէս միայն-

նարամ փնտռող նրա հայեացքը, ու նա այժմ գարմանից չոռած աչքերով նայում էր իր գլխավերելուս արձանացած ամծափօք «փրանցիսկեան»-ին:

— Ես... ես հոռու չե՛մ... — յանկարծ շնչաց նա անարեկ, աղբյուրի աչքերով: — Գիտե՛մ, — հիւանդի խոսքերէն ինչ-յերէնով պատասխանեց Ոսկանը:

Հիւանդը գարմանից փորձեց նստել տեղում, սակայն չկարողացաւ:

— Խաղաղուի՛ր, եղբայր, — կարեկցաբար ասաց Ոսկանը, — ես չար մտօք չեմ այստեղ. ինձ քո սենեակում տեղ տուին:

— Գիտե՛մ, ես ձեզ գիտե՛մ, — անօգնական հայեացք իր շուրջը պտըտցնելով գրեթէ ազազակեց հիւանդը, — դո՛ւրս, դո՛ւրս էստեղէն... Ես հոռու չե՛մ... դու սպասում ես մահուս՝ որ ինձ հոռուաց օրէնքով հաղորդես:

— Հայրենակից, դու ի գուր չես հաւատում... — Խո-խո քաշուելով, յուզումներից խեղդուելով շնչաց Ոսկանը, — ես ինքս էլ հոռու չեմ:

— Հոռու չե՛ս... ապա ինչո՞ւ ես հոռուաց պէս...

— Ստիպեալ, հայրենակից, կ'երգնում խաչ Աւետարանով՝ ստիպեալ:

Հիւանդը կտակածանքով նայում էր նրա քաշեալի դէմքին, մեղմ կարեկցանքով լի գորշ աչքերին:

— Դո՛ւմ ես ինձ քաշտին դրել, — յամեկարձ հարցրեց նա:

— Ես...

Երկար ժամանակ նրանք լուռ նայում էին իրար:

— Որտեղէ՞մ ես, — վերջապէս հարցրեց Ոսկանը, — փրանկա՞ց Հայ ես:

Հիւանդը ժխտականօրէն օրօրեց գլուխը:

— Օտմեցո՞ց:

— Զուլայա՞ւ...

Անպաւասիլ պատասխանից Ոսկանը փրշաբաղուեց:

— Զուլայա՞ւ, ումոնցի՞ց:

— Ղլիչեմց տնէն, — հառաչեց հիւանդը, — ես Աւետիսն եմ, Թորոսի որդին: Մայրս՝ Գոհարափոյ:

Ոսկանի ծնկները քուլացան, մտքը քիչ ունաց բնկէր նրա ձեռքից:

— Այդ... այդ դո՞ւ ես, եղբայր իմ, — յանկարծ ազազակեց նա ու չոքելով մահմակալի առջեւ, գարմանից չոռած աչքերով նայում էր ամակնկալի եկած հիւանդին:

— Դու ինձ չե՛ս ճանաչում, — փոճկալով շնչաց նա:

Հիւանդը ցնդուածի հայեացքով օրօրեց գլուխը:

— Ոսկա՛նն եմ, եղբայրդ, Ոսկա՛նը...

Եւ եղբայրները, որ երեսուներկու տարի էր, ինչ չէին տեսել իրար՝ գրկախառնուեցին:

... ..
Ոսկանն ասաց.

— Գործո՞վ ես եկել:

Աւետիսը հառաչելով օրօրեց գլուխը:

— Ապա ի՞նչ ես անում այստեղ, չէ՞ որ գրել էի Զմիւռնիայից որ գալիս եմ: Ագրիանացին տեղ հասա՞ւ:

— Հասաւ, բայց ինչ օգուտ որ ամէն ինչ կորած է...

— Ինչպէ՞ս քե՛տ ամէն ինչ կորած է, — ցնցուելով վրայ բերեց Ոսկանը:

— Ծարեցին պարտուց տակ մեռաւ: Ինձ էլ երեք շաբաթ ֆելայմենդու բանտում պահեցին նոյն այդ պարտուց պատճառաւ: Տպարանը, որ հեշ բան էր, էլզեւի եղբայրները ամուրդով տարան:

— Անուրդով տարա՞մ... — կրկնեց Ոսկանը հեւալով, — իսկ ովքե՞ր են էլզեւի եղբայրները:

— Ազգաւ ֆլայմենդ, տպարաններ ունին եւ ի Լեյզա, եւ ի Հառուլ: Ամենամեծն ի Ամսթերտաւ:

— Հիւսա Ե՛ր էիր գնում:

— Տուն. էլ հերիք եղաւ: Հերիք եղաւ աշխարհս սոտւ տակ տալս... Զուլա կ'երթաւ, բայց վախմտ մեռնիւ ու չհասնիւ:

— Դու չե՛ս մեռնի, — վրայ բերեց Ոսկանը խոր յուզումով, — կը լաւանա ու Զուլա կ'երթա: Քեզ քաւ եղաւ երեսուներկու տարին...

... Իսկ դո՞ւ...

— Ես Ամսթերտաւ կ'երթաւ. հերթը իմն է. ինձ ուրիշ ճամբայ չկայ...

— Բայց էստեղ ամէն ինչ կորուսեալ է...

— Պէտք է գտանել, պէտք է նորէն ըստեղծել...

— Իսկ արծաթ, արծաթ չունի՞ս...

— Աւելնաւին 22 իտալացաց դուկատ եւ վարպետ Միմաթի տառաց գծագիրքը:

— 22 դուկատ, — գուշը քախծօրէն օ-

րօրեց հիւանդը, — դրանով հազիւ տեղ հասանես: Իսկ էջմիածինը չօգնե՞ց:

— Այնքանով որ իրաւունք տուեց դուրս ելանելու:

— Էլ ի՞նչ ունեւոր կ'երթաս:

— Ազգի, Մեսրոպայ եւ գրո՞ց սիրով:

Տպարանը ՅԱմադերտամ

Արեգակի պայծառ շողերի գալուստով լուսամուտներն ու պարտէզները նորից գարգարանցին վարդակալանքով, ջրբանգներին գոլացած ջրերի վրայով երջանիկ ազմուկով նորից սկսեցին սափել քարով բաժարեղէններով լցուած մակոյկները. չարացան ջրանցքների մէջ արտացոլուող խոնարհ ու ժանգաւում պարիսպները, նւաշինարաններում եռաց աշխատանքն ու աղանձներին երանքները արեւագոծ քեւերով սկսեցին հալսրել Սուրբ Անտոնիոսի ջրաբերակի վրայ:

Բայց նրանք տեղի շատ էին Ազանետամ փողոցում:

Ասեմ, աւել տառաւոր Ոսկանը արթնանում էր հէնց նրանց քեւերի շփշփոցից: Սկզբում ծովային բարակ քամին ցում էր սեւ մրի պէս կայծկլտացող աղամամուրը. յետոյ արծաթափայլ, ցուրտ լոյսը միանգամից վարդագոյն էր դառնում երկնքի վառվռում լաւարքից բխող արեգակի շիւքերով: Ուսերին նետելով մաշուած փառաբան, բոլորի, մագոս կուրծքը բաց, Ոսկանը շտապում էր դէպի նեղ լուսամուտը: Թարմ գեփիւղը խորտակում էր նրա քաւառը կուրծքը, մօրուքը փարւում էր վըզիմ, եւ նա կկոցում այժերով նայում էր շիկացող պարիսպների վրայ այստեղ ու այնտեղ հրեղէն գնդերի նման կայծկլտացող աշտարակների դեպին ու կապույտ գըմբէքներին, եւ հէնց լուսամուտի առջեւ շողազանգող հերմակաքեւ աղանձներին, որոնք նրան յիշեցնում էին հեռուոր Հայաստանի Աղաւնեւանքը, աստղակաքից յետոյ լուսաբացը Սեւանի ափին...

Սակայն տպարանը այդքան ստեղծուած է Ազանետամ փողոցի առջ ցաղիվայր անկիւնադարձի վրայ, որտեղից աւելնաւոր

ւտ, դեռ լոյսը չբացուած, դարդոցով դէպի Արեւելեան Շուկայ են գլորում մթերմեքով բարձուած սայլերը: Երկարակամի, անկիւնադարձի վրայ կիսաշրջանաձեւ աշտարակով, հնուքիւնից բաշխուած այս շինութիւնը այնչափ չի յիշեցնում հուանդական հեգեմոնների ուժն ու փառքը արտաշայտող հռչակաւոր ճարտարապետ Յակոբ Վան կամայինի Ամադերտամը գեղեցկացնող հրաշալիքները:

Առաջին յարկը, որ բազկացած է երեք սենեակից, գրադեցում է անյայտ մասնագիտութեամբ գրադուող ազգաւ վարձակալների կողմից, որոնց բազմաթիւ ընտանիքները տեղի նեղութեան պատճառով միշտ էլ առիթ են գտնում աղմուկ եւ աղաղակ բարձրացնելու: Տանտէրը՝ հրեայ Հիլլիլը, որ ռուսաց աշխարհից ներմուծուող գերանների առևտուր է անում փայտի Շուկայում, դեռ Մատթէոս Երանցու խնդրանքով առանձին մի դուռ է բաց անել տուել առաջին յարկի սենեակների առջեւ ընկած նեղ միջանցքի վրայ, պարտքելով գլխարդ մաւտից՝ այսինքն աշտարակի կողմից դէպի միջանցքը տանող մալիկին դուռը: Այսպիսով, որոշապայտոյ տատիւններ ունեցող աշտարակն ու երկրորդ յարկը միանգամայն մեկուսացուած են առաջին յարկից, որով եւ տպարանի համար մնում են երկրորդ յարկի երեք սենեակն ու աշտարակի միակ կիսաշրջանաձեւ օթեւան՝ իր ասեւ կէտ արուած կանաձեւ գըմբէքով:

Աշտարակից, որի նեղիկ կաւարակապ պատուհանը բացում է փողոցի վրայ, փայտայտ աստիճանները տանում են երկրորդ յարկի՝ մէկը միւսի մէջ բացուող սենեակները: Դրանցից առաջինը եւ երկ-

բարդը տպարանն են, իսկ վերջինը՝ խորքի սենեակում, որ և սեղանատունն է, տպարան են Կարապետ Աղրիանացին և Յոհան Կարապետը:

Կարապետ Աղրիանացին, որ էլ միայնակում աշակերտում էր Ոսկանին, այ միայն խաղաղ էր և լուսնի տակ, այն և ճակատում էր և փորագրում: Հիշող է, նա իր վերջին ընդունակութիւններով չէր կարող համեմատուել ամերիկեյի վարպետ Միմստի հետ, սակայն նա բաւական յաջող կերպով կարողանում էր ընդօրինակել, արհիւի և փայտի վրայ փորագրել գարդանախշ այն գլխազները, որոնք վարպետը իր մահից առաջ նկարել և կամ փանդակելուց յետոյ գրուել էր Ոսկանին ուղարկած իր «Գրքեր» դափքարում: Աղրիանացին նոյնիսկ փորձում էր ջրաներկով և ոսկեփաշով երփնագրել, ինչպէս ներկերը Հայոց՝ վարպետի ներկերը Հայոց էին, արեւոտ, կենսավառ, Աղրիանացու համար հեռուար և ամառամայի, ինչպէս ներկերը Հայոց՝ վարպետի կարմիր տա՛ւ էր, ինչպէս բոլորայն ծիրանին վարդանայն փայտի, նա կամ ցօղաշաղ կամայն էր ծիւղավայրի հովիտների, մանուշակուղ կապոյտը հուլունի-հուլունից Շամիրամայ, և ոսկին փայլատակող, ինչպէս արեւի շողը Մասեաց գաղաթների, ինչպէս ցնծագին ծնծագին հարսանեաց Հայոց: Եւ փորեն ի վեր տալացող որսկանից սարսափած կախանների կղկղոցը. և իր զարիւսի ետեւից վարդամաշիկ Հայոց հարսների ծիծեռնակի թռիչքով շողող աչքերի կարօտանքը, և լեռնային շողակ աղբիւրներում լուսցունած գարնանաբեր և վարդագոյն ռուբը արագիլի, և քաղցրտոյ կոսկի թախիծը կար շարականած այդ գոյների մէջ, և ոգին, և շունչը Հայոց աշխարհի իմանալի և անիմանալի գանձերի:

Եւ սեւագին, թախ, սեւաչ և սեւամուր և Աղրիանացին, պանդուխտի տեսնած հոգով ճգնում էր վերադարձը, թախ վերայ տեսանալի դարձնել այն, ինչ հեռու էր և երազելի: Սակայն ինչպէս նա իմէր էր նիւծում օրէ օր, հոլանդական էծանագին

թուղթը ծծում, փամում էր իր մէջ դադող վրձնի ներկերի փայլը, և նրա կարմիրը ծաղկամանում անեցրած հոլանդական վարդակապն էր իշխեցում, և կապոյտը՝ գորշաւուն նրկինքը անճանաչ տնտեսական և կամայք՝ մզում, ինչպէս Աստուած մարգագետինները Վատեռլանդի, իսկ ոսկին՝ Ամստերդամում պորսելում վրձնացող դրամաներգների կոզիկ կեղծուած, ոչ մի գրաշ չարժող գուլգներ...:

Եւ միայն տպարանի տնտես փանամայ Յոհան սարկաւաքի համար էր անհասկանալի պանդխտական թախիծը, և չորս տարիներից ի վեր Ամստերդամում գարնան գարթօճով առնականացող նրա հոգուն սիրելի էին այդ գոյները, ըմբռնելի և հարազատ՝ ինչպէս ալիքների ճողպինը իշխեցրեղ, ծովանիք փլամաներէն: Պատանի հոհանի համար չկար տալի գեղեցիկ և երազելի ալգաբաց, փան ալգաբացը Ամստերդամի, երբ կուրացուցի ծովափայլը իր ցուրտ և մեղմիկ երանգներով թափանցում էր մշուշը: Դա հրաշալիատում էր մանաւանդ գարնանը, երբ ծաղկում էին լարենիներն ու շաղմակներն: Ասես հրաշալի ալգաբաց դէպի փաղափ կապտամշուշ փողոցները ճգնող ալգա պատրոյցների նմանող ցրանցները լայնի հետ միասին իրենց հետ բերում էին և գարնանային ծովափայլը: Գետնային, ծովափայլների միջերի, տաքարներից և մաշինարաններից ծալալուղ զոգանցների հետ արթնանում էր փաղափ, և ետնագետն ցնալով ուժեղանում, մինչև օր ցրանցների վրայ անշարժանում էին լարենիների և դատարկուած բնանաւարի տնտեսները, և չորսն սկսում էր աչ գաւացնելու տստիման փայլատակել: Միօրեի այդ պահերին խորհրդաւոր շշուկներով էին լցուն խոռոչի ծառատաններն և Հաւիտեան անտառը: Ամստերդամը Յոհանի համար հեղինակ այն հեղինակն էր, որի մասին նա լսել էր մանկուց և երազել, երբ դեռ մեծ էր հայրենի նրեւանում, Կոնդ թաղի ծխատեղ Տէր Մարտիրոսի մօտ:

ՅՈՎԱՆՆԷՍ ՂՈՒԿԱՍԻԱՆ

«ՈՍԿԱՆ ԵՐԵՆԻԱՆՏԻ» Վեպ.